

Hans Ebbing:

Sovjetunionen som teoretisk og politisk problem

I

Spørsmålet om å bestemme Sovjetunionens (SU) karakter er både et teoretisk og et politisk problem. Selv om den teoretiske og den politiske siden i virkeligheten ikke kan skilles fra hverandre, vil vi i dette nummer av *Vardøger* likevel legge hovedvekten på den teoretiske siden. I debatten om SU har denne til nå vært underordnet den politiske.

Dette har etter vår mening fått politiske konsekvenser som har bidratt til å øke splittelsen på den politiske "venstreside" ikke bare i Norge, men i alle kapitalistiske land, der debatten om SU har vært mest intens og uforsonlig. De politiske konsekvensene av den teoretiske uklarhet og mangelfullhet i dette spørsmålet kommer til uttrykk i de motstridende holdninger og standpunkter til SU som inntas av ulike politiske organisasjoner og grupper som alle kaller seg marxistiske. Samtidig gir deres ulike standpunkter i denne saken en god pekepinn på hvilke standpunkter de inntar i en rekke andre. En programmatisk pro-Sovjet-holdning er uten unntak forbundet med en spesielt autorisert variant av teorien om det "marxist-leninistiske parti", og utleder av denne en rekke standpunkter som kan få svært så konkrete konsekvenser for forholdene på "venstresida", - som f.eks. "et kommunistisk, marxist-leninistisk parti kan aldri nedlegges" til tross for at nettopp en slik nedleggelse under bestemte historiske og politiske vilkår kunne tenkes å være det som tjente de politiske utviklingen i arbeiderklassen best. Den høyt oppdrevne anti-sovjetismen som vi finner i de programmatiske Peking-orienterte grupperingene ser i SU hovedfienden i verden i dag: Den store krigstrusselen. Følgelig blir det viktig over alt å be-

kjempe "socialimperialismens agentur" med alle midler. Dette leder i sin tur til en dårlig skjult splittelsestaktikk i anti-imperialistiske solidaritetskomitéer o.l., der også andre deler av venstresida er med.

Denne programmatisk splittingen betyr en reell svekkelse av dette arbeidet, og bekrefter i sin tur det offisielle Moskva-dogmet om at "anti-sovjetismen er den trojanske hest i arbeiderbevegelsen." Når den ene part av den mye omtalte "marxist-leninistiske bevegelse" så til de grader oppfyller forventningene hos den andre, blir det omfattende spørsmålet om Sovjets karakter underlagt en farlig forenkling: "for eller mot Sovjet". Akkurat *der* er begge partene interessert i at problemet blir stående. Deres politiske identitet er knyttet til de like enkle svarene på dette spørsmålet. Men er en slik forenkling i arbeiderklassens politiske interesse?

Tesen om den "trojanske hest" leder i sin tur til at *enhver* kritikk av SU - også den som er marxistisk underbygget - tendensielt blir å oppfatte som "anti-sovjetisme," - en mer indirekte, taktisk sludere variant. "Anti-sovjetismen antar stadig nye former" - heter det. *Vardøger* nr. 8 blir trolig intet unntak i så måte. Dermed er mulighetene for en marxistisk diskusjon også med denne delen av den samlede marxist-leninistiske bevegelsen om SU langt på veg blokkert alt i utgangspunktet.

Antagonismen er imidlertid ikke større enn at de to tendensene har et felles berøringspunkt: Begge har en "overhistorisk" forståelse av partiet som gjør tanken på å nedlegge "det kommunistiske partiet" *prinsipielt* uakseptabelt. Deres politiske selvforståelse gjør tanken om at "det kommunistiske partiet" kanskje ikke *er* et kommunistisk (leninistisk) parti, umulig.

Ethvert kommunistisk parti - så sant det bygger på en materialistisk teori - kan ikke begrunne sin eksistens gjennom proklamasjoner. Teoretisk kan partiet ikke begrunnes på annen måte enn gjennom den konkrete analysen av klassekampen og dens utviklingsnivå. Den materialistiske kjerne i partiteorien ble allerede formulert av Marx når han på bakgrunn av erfaringene fra Pariserkommunen hevdet at arbeiderne bygger opp og river ned sine organisasjoner gjennom klassekampens utvikling. "Det kommunistiske partiet" kan ikke unndra seg denne lovmessighet uten å bli opphøyet til et overhistorisk, dogmatisk prinsipp.

Eduard Bernsteins revisjonistiske forståelse av den politiske klassekampen konkluderte med spissformuleringen om at "bevegelsen var alt, målet intet". En slik neddemping av målet fører naturligvis til at målet i virkeligheten oppgis. Den blir følgelig nært knyttet til en løs og uforpliktende "teori" om det sosialdemokratiske "masseparti": en valgmaskin for å sanke stemmekveg. Da arbeiderklassen selv ikke umiddelbart og unisont

artikulerer sin dypeste sosiale målsetting - sosialismen - men bare kan gjøre dette gjennom sine politiske organisasjoner, så vil presiseringen og utdypingen av hva dette målet er, i stor grad avhenge av hva slags parti det er som artikulerer det. Det løse masseparti lar målet fare. Lenins partiteori er med full rett blitt anvendt mot en slik oppfatning som i følge de historiske erfaringene avvæpner massenes politiske kamp. I forlengelsen av Bernsteins spissformulering følger derfor en "partiteori" - eller riktigere *anti-partiteori* som munner ut med konklusjonen om at "bevegelsen er alt, partiet er intet."

Men å gå til den andre ytterlighet ved så og si stille denne partiteorien som vi her tillegger Bernstein, på hodet - *partiet er alt, bevegelsen intet* - har heller ingen ting med Lenins partiteori å gjøre. En slik partioppfatning er det ideologiske produktet av stalinismen, og forkludrer like mye som den første hva sosialisme er, ved å redusere sosialismen til et *parti*-anliggende. Og dermed er vi framme ved fellesnevneren. Nå vil disse to typer av "offisielle" kommunistpartier selvsagt aldri formulere Bernsteins tese stilt på hodet. Når vi likevel tillegger dem denne, gjør vi det - som materialister - ut fra bedømmelse av deres politiske *praksis*, ikke utfra deres programmer og erklæringer.

Begge vil de snarere hevde at "fronter" og "allianser" er nødvendige - hvilket de selvsagt har rett i. Samtidig hevder de, med like full rett, at i enhver slik front eller aksjonsenhet, må det revolusjonære, kommunistiske partiet ta ledelsen, ha initiativet, kjempe for den riktige strategien. Men av denne allmenne sannheten følger ikke på noen måte at det er de konkrete, "virkelige" kommunistpartiene, f.eks. NKP eller AKP, som bør "ta ledelsen". Begge identifiserer de seg umiddelbart med sitt begrep: Det kommunistiske partiet, helt uavhengig av om de er et slikt parti eller ikke. Bare tankene på at de "kommunistiske" partiene kanskje ikke er kommunistiske, forbyr seg selv. Et kommunistisk parti i *Lenins* forstand, er ikke bare et parti som oppfatter seg selv som kommunistisk fortropp - men et parti som er i stand til å oppvise en bestemt form for praksis, en praksis som er *bestemt* av en levende marxistisk teori på den ene side og som på den andre makter å ta opp i seg arbeiderklassens konkrete, kollektive erfaringer internasjonalt og i hvert enkelt land.

Ingen av de to tendensene av marxist-leninistiske partier, slik vi kjenner dem, vil noen gang makte å gjøre skikkelig regnskap for disse erfaringene, bl.a. fordi ingen av dem anerkjenner stalinismen som en realitet i arbeiderbevegelsens historie - ja, ikke en gang anerkjenner *begrepet stalinisme*. Dermed har disse partiene blokkert for muligheten av en riktig selvforståelse, en historisk og konkret forståelse av deres egne forutsetninger.

Framveksten av den maoistiske varianten av stalinismen har avlet flere nye kommunistpartier eller partibyggede organisasjoner. Det er bare "rett og rimelig" at de "kommunistiske" partiene hver for seg oppfatter seg som det *eneste virkelige* kommunistiske partiet i Norge. Ut fra deres *egne premisser* er det videre "naturlig" å bruke enhver anledning til å bekjempe hverandre. I den grad disse partiene - og da særlig den ungdommelige varianten - er til stede i arbeiderklassens politiske bevissthet, i den grad de klarer å gjøre seg gjeldende på den politiske scene, vil deres opptreden der *nødvendigvis* virke hemmende på utviklingen av den *politiske handlingsenhet i klassen*. Og dette desto mer ettersom de motsetningene som slik utkjempes, har praktisk talt ingen tilknytning til arbeidernes hverdag eller deres historiske erfaringer.

Den generelle *åpenhet* som ethvert revolusjonært parti må ha overfor massenes erfaringer, vil føre til at partiet støter på stalinismen som en historisk kjennsgjerning. En slik åpenhet er derfor noe som de stalinistiske partiene instinktivt vegrer seg mot. Den ville rett og slett virke ødeleggende for deres politiske identitet. Stalinismen er derfor ofte forbundet med det politiske sektvesenet på venstresida.

Vi står her overfor et komplekst årsaksforhold. Utviklingen i de tradisjonelle Kominternpartiene med sin "marxisme-leninisme", forholdet mellom disse og sosialdemokratiet (og dermed de store arbeidermassene) i den anti-fascistiske kampens første fase (sosialdemokratiet som "sosialfascister" og den "taktiske hovedfiende"), deres bindingsforhold til utviklingen i SU under Stalin (og seinere) - avskar dem etterhvert fra den breie politiske bevegelse i arbeiderklassen. Gjennom deres "monopol" på marxismen bidrog de ved sin praksis til å diskreditere marxismen i arbeiderbevegelsen, gjøre den fremmed. Sosialdemokratiets avstandstaken fra marxismen ble den herskende holdning til marxismen i arbeiderbevegelsen. En del politiske smågrupper, som regel med en sosial hovedbasis utenfor arbeiderklassen, har innsett nødvendigheten av et teoretisk oppgjør med stalinismen for å gjenvinne marxismen. Naturlig nok forstår de seg via sin motsetning som "anti-stalinistiske". Men gjennom stalinismens komplekse ettervirkninger blir disse *teoretisk nødvendige* oppgjør stående utenfor den egentlige arbeiderbevegelsen, som i det alt vesentlige er preget av sosialdemokratiet. Dette fører i sin tur til at de anti-stalinistiske gruppenes oppgjør med stalinistisk sekterisme, ofte blir isolert. Dermed blir de selv lett innhentet av sekterismen. Sektvesenet på venstresida er derfor en av stalinismens mangfoldige ettervirkninger enten det nå dreier seg om anti-stalinistiske eller stalinistiske sekter.

Liksom stalinismen selv er et produkt av en bestemt form for praksis, kan den i siste instans bare overvinnnes endelig gjennom

praksis, - en praksis formidlet av et teoretisk oppgjør med stalinismen. De anti-stalinistiske sektene deler felles skjebne med de stalinistiske organisasjoner at massenes erfaringer ikke når fram til dem - om enn på ulike premisser. Bare tilgangen til og åpenheten for disse erfaringene - slik disse erfaringene er, uten forskjønnende forestillinger, - kan bryte opp sektvesenet. Samtidig trenger disse erfaringene mer enn noen sinne å bearbeides, formidles av en marxistisk teori.

Sovjetunionens innflytelse på arbeiderbevegelsen i Norge gjennom den stalinistiske praksis i den Kommunistiske internasjonale (Komintern) førte til en avskalling fra, og sekerisk innsnevring av NKP. Denne utviklingen var ikke enestående, den gikk for seg i praktisk talt hele Vest-Europa. Dette var én av årsakene til at sosialdemokratiet gikk ut av motsetningene som det langt største og sterkeste partiet i arbeiderbevegelsen. Et av sosialdemokratiets ideologiske varemerker, er at det tar avstand fra teorien om "proletariatets diktatur". Den offisielle eksponenten for dette var nemlig nettopp SU under Stalins ledelse. Men statsmakten i SU i 30-årene og seinere hadde svært lite med proletariatets diktatur å gjøre. På denne måten klarte sosialdemokratiet å gjøre sin egen, dypt borgerlige forståelse av hva arbeiderstaten egentlig er, til en felles fordom for nesten 100% av arbeiderbevegelsen. Når ny-stalinistene i dag fremstår som forsvarere av Stalin-perioden, fordi det da fantes "proletariatets diktatur", bidrar de bare til å underbygge de sosialdemokratiske fordommene ytterligere i dette spørsmålet. Slik bekrefter sosialdemokratiet og de stalinistiske tendensene hverandre gjensidig og forkluder hver på sin måte et avgjørende punkt i den revolusjonære strategi.

Stalinismen, som er en "strategisk" del av "spørsmålet om Sovjetunionen", øver også en hemmende innflytelse på den mer ustrukturerte, flytende venstresida av arbeiderbevegelsen. Denne delen søker en politisk identitet mellom stalinismen og sosialdemokratiet, uten å ha nådd fram til noen slik samlende identitet, en selvstendig strategisk helhetsforståelse. Denne mangfoldige, sprikende og ubesluttomme retning, som har sitt organisatoriske uttrykk i SV, har selvsagt ikke noen analyse av eller utarbeidet begrep om stalinismen. Men den har en "instiktiv" følelse av at verken de tradisjonelle kommunistpartiene eller de maoistiske ny-stalinistene har framtida for seg.

Dette instinktet er uten tvil riktig. De offisielle kommunistene av begge kategorier gjør en alvorlig feil om de ganske enkelt tolker dette som utslag av anti-kommunisme, selv om det innenfor slike massepartier *også* vil forekomme anti-kommunistiske holdninger. Men det å kritisere kommunistene for at de f.eks. aldri har tatt noe kritisk oppgjør med stalinismen, med sine egne historiske forutsetninger, kan umulig oppfattes som "anti-kommunisme" uten at en er spesielt hårsår på forhånd, eller

identifiserer stalinisme med sosialisme.

En objektiv, nøktern forståelse av SU's karakter i fortid og nåtid forutsetter et oppgjør med stalinismen også for de venstreorienterte retninger i arbeiderbevegelsen som ikke har sin bakgrunn i Komintern-perioden eller maoismen. En slik forståelse er igjen nødvendig for å utmeisle en samlende strategi. SU's blotte nærvær i verden i dag og dermed i den internasjonale klassekamp forutsetter en analyse og bestemmelse av drivkreftene i dette landet og hvorledes det fungerer i internasjonal sammenheng, dersom en slik strategi skal være mulig. *Dersom disse retningene skal få tilgang til arbeiderklassens erfaringer på en måte som ikke bare nøyer seg med spontane reaksjoner, men trenger bakforhenget ved å sette disse erfaringene inn i en større samfunnsmessig og historisk sammenheng, trenger de en levende revolusjonær teori: den stalinistiske dogmatikken og fordreiningene av marxismen må overvinnes.*

Sovjetunionens rolle i den internasjonale klassekamp er motsetningsfull. Invasjonen i Ungarn i 1956 og ikke minst den i Tsjekkoslovakia i 1968 er noen av de største "bjørnetjenestene" som er gjort sosialismens sak. Samtidig har SU's støtte til en rekke frigjøringsbevegelser vært uunnværlig, hva enn motivene nå kan være. De motstridende fenomenene må forklares ut fra en helhetlig teori om SU's sosiale struktur og politiske og økonomiske dynamikk. Vi *forklarer* ikke disse drivkreftene ved å fordømme moralsk invasjonen i Tsjekkoslovakia i 1968, og vurdere positivt holdningen til frigjøringskrigene i Vietnam, Cuba og i de afrikanske land osv.. En slik "politisk-moralsk" holdning er, om den er aldri så nødvendig og umiddelbar i politiske sammenhenger, like fullt utilstrekkelig når det dreier seg om å utarbeide en politisk strategi. Denne holdningen kommer klart til uttrykk i resolusjonen på SV's samlingskongress om SU og invasjonen i Tsjekkoslovakia. Den er ikke knyttet til noen analyse, men begrenser seg til å gi en fordømming av dette overgrepet. En slik moralisme er ingen "trussel" mot stalinismen, bare en uformidlet reaksjon på den, en av stalinismens ettervirkninger i arbeiderbevegelsen.

Vi gir selvsagt heller ingen materialistisk forklaring på SU's holdning til Tsjekkoslovakia, Cuba, Chile, Vietnam, Angola osv. med en "teori" om sovjetledernes "ønske" om "hegemoni", deres aspirasjoner om å opptre som "supermakt" o.l.. Den "vennlighetsnethet" som SU skaffer seg gjennom materiell og politisk støtte til frigjøringsbevegelser og nye stater i den "3. verden" er like lite et "bevis" for SU's "hegemoniske planer" som at den goodwill Kina oppnår med hjelp til f.eks. Tanzania, skulle være bevis for at Kina har lykkes et stykke på vei i *sine* "verdenshegemoniske planer". Det beviser ikke en gang at slike planer fins.

Bakgrunnen for striden om SU's karakter ligger selvsagt i SU's egen motsetningsfylte historie. Oktoberrevolusjonen var "enestående" for den internasjonale arbeiderbevegelse på minst tre måter.

For det første var den enestående i den forstand at dens konkrete, historiske forutsetninger var ytterst særegne i forhold til forutsetningene en revolusjon ville ha i de høyt industrialiserte land. Lenin forstod disse særegenhetene bedre enn noen andre. En dogmatisk og skjematisk måte å se forholdet mellom den borgerlige og den sosialistiske revolusjon gikk ut på at den borgerlige revolusjon, som Russland ennå ikke hadde gjennomlevd i 1917, måtte fullføres *før* den sosialistiske revolusjonen kunne begynne. Rekkefølgen i revolusjonene ble fastlagt ut fra en helt allmenn tankegang som ikke grep de særegne forutsetningene i hvert enkelt land. Mensjevikene var de viktigste eksponentene for dette synet, som egentlig er en historisk idealisme som ikke forankrer seg i konkrete analyser av de konkrete forhold.

Den allmenne, ubestridelige tesen er at *historisk sett* må kapitalismen være utviklet til et visst minimum, dvs. borgerskapet må være historisk etablert som herskende klasse, før en overgang til sosialismen i et *historisk* perspektiv er mulig. Produktivkreftene må - i et historisk perspektiv - ha nådd et visst utviklingsnivå, og arbeiderklassen må ha utviklet sin klassekamp politisk, organisatorisk og ideologisk. Men å utlede den politiske strategi og taktikk i hvert enkelt land direkte av denne allmenne tese ved så å si bare å kopiere den for de gitte forhold, fører til en forvrengning av materialismen. Teorien framstår da som en forvirrende blanding av materialisme og idealisme. Den allmenne tesen er *som sådann* materialistisk, "*anvendelsen*" av den er imidlertid idealistisk og følgelig dogmatisk.

Mot dette mente Lenin at den borgerlige og sosialistiske revolusjonen *i Russland* ville komme til å understøtte hverandre gjensidig, at revolusjonen - *som alltid var tenkt som en internasjonal revolusjon* - kunne begynne i det mest tilbakeliggende landet i Europa, "det svakeste leddet i den imperialistiske kjede". Borgerskapet var alt for svakt og tilbakestående til selv å gjennomføre en borgerlig revolusjon uten støtte fra proletariatet. Selv om industriproletariatet i Russland etter 1905-revolusjonen hadde høstet erfaringer som hevet det på et høyt politisk nivå, til tross for et lavt allment - kulturelt utdanningsnivå, så var det alt for lite til å gjennomføre en sosialistisk revolusjon uten en politisk støtte fra de omfattende halvføydale, "halvasiatiske" bondemassene som totalt preget Russlands sosiale karakter. I det minste måtte bøndene nøytraliseres og ikke stille seg

fiendlig til den proletariske revolusjonen i byene. Denne støtten kunne arbeiderklassen få bare ved på sin side å støtte bonde-massenes *borgerlig-rettslige* krav om privat eiendomsrett til jorda - frigjort fra de halvføydale, "halvasiatiske" båndene. Den felles fiende var det tsaristiske herskerapparatet som både opprettholdt eiendomsforholdene på landsbygda og i industrien. Slik gikk det til at Oktoberrevolusjonen ble både en sosialistisk og en borgerlig revolusjon - med indre motsetninger som hadde sin rot i den russiske samfunnsformasjon. Og disse motsetningene kom til å prege utviklingen lenge etterpå, noe den gigantiske tvangs-kollektiviseringen fra 1929/30 er det beste prov for. (Se Bernd Rabehls artikkel i dette nr. av *Vardøger*.)

Lenins grunnleggende teoretiske holdning til spørsmålet om revolusjonen i Russland er eksemplarisk for den materialistiske metoden i den politiske kamp. (Se Lenin-sitatet i fotnote 51 i B. Rabehl's artikkel i dette nr. av *Vardøger*.) Bare den "konkrete analyse av den konkrete situasjonen" (Lenin) kunne påvise revolusjonens aktuelle mulighet og dens særdrag i den første fasen. Lenin var selv tydelig klar over at analysen som lå til grunn for bolsjevikenes taktikk i 1917, ikke kunne gi svarene for taktikken og strategien i 1920 eller seinere.

For det andre ble revolusjonen enestående i bokstavelig forstand: den ble stående alene. I stedet for å bli "verdensrevolusjonens prolog" (Lenin), ble den etter revolusjonens tilbakeslag i vest, isolert, og etterhvert forstått som "verdensrevolusjonens bastion." De internasjonale forutsetningene for den russiske revolusjon slo ikke til. Dette var en strek i regningen for alle de ledende bolsjevikerne. Den nødvendige hjelpen fra vest, særlig det tyske proletariatet kom ikke. Her ble revolusjonen slått ned. Dermed var en *strategisk* forutsetning for den russiske revolusjonens videre utvikling brutt.

Hva skyldes denne feilvurdering? En av grunnene er trolig å finne i Lenins forståelse av det tyske sosialdemokratiets rolle. Dets fremste teoretiker, Karl Kautsky, var lenge beundret av Lenin inntil sosialdemokratiet stemte for krigsbevilgningene og ikke minst etterat Kautsky's negative holdning til den russiske revolusjon ble kjent. Lenin oppfattet derfor Kautsky som en renegat, overløper. Men i virkeligheten var Kautskys holdning en naturlig konsekvens av så vel hans egen teoretiske grunnholdning som av den politiske, ideologiske og organisatoriske utviklingen innenfor det tyske sosialdemokratiet - det partiet som før bolsjevikerne gjaldt som eksemplarisk for den revolusjonære arbeiderbevegelse. Sosialdemokratiets rolle i det tyske revolusjonsforsøket er én av årsakene til at dette mislyktes og dermed til at Oktoberrevolusjonen ble isolert. Degenereringen i sosialdemokratiet kulminerte med medvirkningen til prosessen som endte med mordene på Rosa Luxemburg og Karl Liebknecht.

Men denne "misforståelse" endrer etter min mening ikke den fundamentalt riktige metodiske grunnholdning som kommer til uttrykk gjennom Lenins analyse av de spesifikt russiske forutsetningene for revolusjonen.

Da imidlertid isolasjonen av den russiske revolusjonen var et historisk faktum, da var heller ikke Lenins analyse av disse forutsetningene fra tiden før 1917 fullt dekkende lenger. Den konkrete situasjonen, som krevde en ny konkret analyse, var forandret. Det isolerte SU måtte bygge sosialismen, så langt det kunne la seg gjøre i isolasjon, ved å ta utgangspunkt i den sosio-økonomiske struktur som preget landet. Denne struktur var bestemt av de "halv-asiatiske", "halvføydale" forholdene på den enorme landsbygda. Lenin oppfattet disse forholdene aldri som noe annet enn som "tilbakeliggende", som "hemmende" faktorer for den sosialistiske oppbygning. En slik oppfatning var utvilsomt riktig - *under forutsetning av at revolusjonen i vest seiret og slik fastla de strategiske hovedbetingelsene for den russiske revolusjonens videre utvikling*. Da denne uteble, fikk de "halvasiatiske" forholdene med ett en helt annen betydning for revolusjonens videre skjebne. (Et viktig bidrag til denne diskusjonen er Rudi Dutschke: *Versuch, Lenin auf die Füße zu stellen*, Berlin 1974)

Etter Oktoberrevolusjonen leverer ikke Lenin noen ny grunnleggende analyse av de interne forutsetningene for sosialismen. Først helt på slutten av hans liv dukker denne problematikken opp igjen under de nye strategiske forutsetningene - og da fremdeles slik at forholdene på landsbygda ble oppfattet som en klamp om foten for den sosialistiske frammarsj: Det omfattende *kulturarbeid* er Lenins ABC for å endre sosialismens betingelser på landsbygda. De "halvasiatiske" forholdene er ikke integrert som "konstruktive" forutsetninger for sosialismen. Bolsjevikene er og blir "fremmede" for de store bondemassene.

De ytre betingelsene for denne teoretiske utilstrekkelighet er ikke vanskelige å forstå. Etter oktober 1917 var utviklingen overlatt til kortsiktige perspektiver fra uke til uke, måned til måned. Først i 1920 blir revolusjonen i vest oppgitt i bolsjevikenes videre strategi. Det første politiske trekket som markerer erkjennelsen av dette, var innføringen av den "nye økonomiske politikk". Revolusjonen måtte gå sin egen veg - en nødvendig "omveg" gjennom gjenopprettelsen av markedsmekanismene i jordbruket, statskapitalisme osv.. Men kampen for at revolusjonen skulle overleve tillot aldri at det nye strategiske perspektivet ble gjennomarbeidet fra bunnen av. Disse ytre betingelsene for utviklingen av revolusjonens teoretiske forutsetninger videre, er ikke trivielle, men fundamentale i en materialistisk "erkjennelsesteori". De "ytre", materielle forutsetningene for å utvikle de teoretiske er ikke selv tilstede. Og da hjelper det lite å "beklage" eller "moralisere" over Lenin, eller for den saks skyld Trotsky's og Stalins teoretiske begrensninger.

Resultatet av begivenhetene ble i alle fall at SU ble isolert og at dette la objektive begrensninger på revolusjonens utviklingsmuligheter. Denne alvorlige begrensning ble av Stalin tvert om i praksis opphøyet til en dyd gjennom parolen om "sosialismen i ett land" - og med det mentes den *fullstendige* utvikling av sosialismen. Parolen spilte på de patriotiske strengene - en patriotisme som hadde grunnlag både i bolsjevikenes evne til å holde skansene mot revolusjonens indre og ytre fiender og i en generell *storrussisk sjåvinisme*. I dette så Lenin det "hav av sjåvinistisk storrussisk pakk" som "den forsvinnende lille prosentdelen av sovjetiske arbeidere ... 'vil drukne i', som flua i melkespannet" (Spørsmålet om nasjonalitetene, se "Staten og Revolusjonen", *Ny Dag*, Oslo 1969, s.315.) Lenins kritikk i denne artikkelen er en kritikk av *de nye tendensene i partiideologien, som forener sjåvinismen med partipraksisen*. "Politisk ansvarlig for denne i sannhet storrussisk-nasjonalistiske kampanjen må naturligvis Stalin og Dzierzinski gjøres". (s.320. Kampanjen Lenin her nevner er overgrepene mot republikken Georgia 1922. Det ser ut som om dette med overgrep mot ikke-russiske nasjonaliteter har visse tradisjoner i SU's historie.)

Borgerkrigen 1918-21 hadde ført til at bolsjevikerne var den eneste organisatoriske kraft som kunne holde revolusjonen over vannet. Men prisen var høy: Sovjetene - arbeidernes egne umiddelbare maktorganer - gikk i praksis i oppløsning *som umiddelbare maktorganer*. Partiet og statsapparatet smeltet sammen i en enhet. Partiet og staten ble isolert, hevet over massene. Ved slutten av 20-årene er det klart at Bernsteins "omvendte partiteori" er blitt realisert: "Partiet var alt" - dvs. inngangen til all makt og privilegier. Den gigantiske tvangskollektiviseringen, som brøt med den kommunistiske praksisens ABC: masselinja - hadde vist at "bevegelsen, massene selv, var intet."

Den *ideologiske* effekten av SU's isolasjon som det eneste eksempel på et sosialistisk land, var at sosialisme generelt uvilkarlig ble identifisert med de spesielle forholdene i SU, - forhold som kanskje ikke en gang var sosialistiske. Dette var lenge *den 3. formen for eneståenhet* ved SU. I artikkelen: *Hel-ler mindre men bedre*, som var den siste Lenin skrev, benekter han indirekte at SU er "en republikk som virkelig er verdig til å kalles en sovjetrepublikk, en sosialistisk, republikk osv." ("Staten og Revolusjonen", s.286). I følge Lenin gjenstår det å bygge en slik republikk.

Behovet for et sosialistisk forbilde for den revolusjonære bevegelsen var reelt og stakk dypt for å unngå den totale demoralisering etter revolusjonens tilbakeslag i vest. Slik sett er de sosialistiske forbildene alltid nødvendige.

Funksjonen som forbilde ble knyttet sammen med og forsterket gjennom opprettelsen av Komintern. Sovjetledernes autoritet på

bakgrunn av den seierrike oktoberrevolusjonen, plasserte dem naturlig i Kominterns ledelse som, i motsetning til Lenins opprinnelige anbefalinger, ble lagt i Moskva og ikke i vest. Men Kominterns lederskap hadde liten forståelse for særegenhetene i de ulike land - noe de fikk rikelig anledning til å demonstrere seinere. Ikke bare ble de andre kommunistiske partiene pålagt demokratisk sentralisme som vilkår for deltakelse i Komintern, men de ble pålagt en *russisk variant* av denne: bolsjeviseringen. Glemte var at denne var et spesielt produkt de historiske arbeidsvilkår som bolsjevikene hadde arbeidet under. Videre ble den demokratiske sentralismen, praktisert på bolsjevistisk vis, knyttet til den øverste ledelsen i Moskva. Dermed kunne Sinovjev og seinere Stalin gjennom direktiver fastlegge strategi og taktikk for de enkelte nasjonale seksjonene av Komintern. Endelig hadde denne "bolsjeviseringen" først og fremst sitt forbilde i den partipraksis som bolsjevikene hadde utviklet under borgerkrigen - og etter at det var vedtatt fraksjonsbrudd (1921). Denne *uhyre strenge* form for demokratisk sentralisme var noe *nytt* i forhold til partiets demokratiske sentralisme fram til 1921 - som ikke hadde vedtatt noe fraksjonsforbud. Den var bestemt av en helt konkret situasjon og var derfor mindre egnet til å tjene som forbilde for en demokratisk sentralisme praktisert i Vest-Europa.

Alt dette gjorde bindingen til Sovjet så sterk at en selvstendig holdning til det som foregikk i SU ble umulig. Selvfølgelig ble ikke Komintern uberørt av fraksjonskampene i bolsjevikpartiet. Stalin-fraksjonens seier her ledet til en stalinisering av Komintern. SUKP(b) fikk tolkningsmonopol ikke bare på den politiske virkelighet, men også på den marxistiske teorien. "Leninismen" eller "marsismen-leninismen" ble til slutt en skjematisk fordreining av marxismens teori og metode - en videreføring av den samme tendensen som vi finner hos Lenins motstandere, mensjevikene. "Leninismen" - slik vi kjenner den fra den politisk-ideologiske debatt - framstår derfor som et klart brudd med Lenins egen metode.

I 1933 utropte Tysklands Kommunistiske Parti (KPD) SU til "arbeiderparadis". Samtidig begynte de store utrenskningene og politiske prosessene, innføring av tvangslover osv. i SU. Arbeiderklassen led hunger som en følge av den sterkt nedsatte jordbruksproduksjonen etter tvangskollektiviseringen. I Tyskland grep nazistene begjærlig opp denne parolen og brukte den mot kommunistene. Under invasjonen i SU kunne den tyske soldat - som ofte selv var arbeider - med egne øyne sammenligne levestandardnivået i de to land. Da riktigheten av disse forholdene ble avslørt av Krustsjø på SUKP's kongress i 1956, ble kommunistpartiene lammet og forlegne. Det eneste partiene maktet, var å fordømme moralsk og beklage feilene under Stalin. Ingen maktet å ta et oppgjør med stalinismen. Mye ville sett annerledes ut på venstresida i f.eks. i Norge i dag, om NKP hadde maktet å ta et slikt

oppgjør. For uten et slikt oppgjør burde ingen parti-ideolog kalle seg "leninist".

III

I den teoretiske kampen er spørsmålet om SU "betent" gjennom den måten det er forbundet med de politiske posisjonene på. Den teoretiske kampen kan være forbundet til den politiske slik at konklusjonene er fastlagt på forhånd, uavhengig av den teoretiske drøfting. Nærmest helt uavhengig av de teoretiske premisser blir SU karakterisert som "kapitalistisk" eller "et utviklet sosialistisk land". De to karakteristikkenes skylder å gjøre regnskap for hva kapitalisme og sosialisme egentlig er. "Teoriene" tjener i slike tilfelle ikke som annet enn en ren overbygning på et gitt standpunkt, som apologi for den ene eller andre fraksjon i den sosialistiske bevegelsen og vil bare løse motsetningene ytterligere fast. På dette viset blir spørsmålet om SU en god indikasjon på hvorledes teorien fungerer i de ulike organisasjoner. I slutten av det forrige århundre med den "overveldende" framveksten av naturvitenskapene var det naturlig for Engels å hevde at "naturen er dialektikkens prøvestein". I vår tid synes spørsmålet om Sovjetunionen å ha fått denne rollen.

Den "teoretiske" apologi fører til en avvæpning av den materialistiske dialektikken, en grov forvrengning som ikke har noe å gjøre med sosialismen som vitenskap. Marx:

"Et menneske som forsøker å *tilpasse* vitenskapen et standpunkt som ikke framgår av vitenskapen selv (så feilaktig denne vitenskap enn måtte være), men til standpunkter som er hentet *utenfra*, fra interesser som er fremmede og utvendige, - et slikt menneske kaller jeg '*gement*'. (MEW 26.2. s.112).

Vitenskapens klassestandpunkt har intet med teoretikerens personlige, subjektive standpunkt å gjøre, hans brennende vilje til å "tjene folket", eller til å forsvare det bestående for enhver pris. Vitenskapen er "stoisk", "objektiv", sier Marx samme sted - den har sin egen særegne form for selvstendighet overfor de utenforliggende forhold. Bare gjennom en slik objektivitet vil vitenskapen være i stand til å avdekke motsetningene mellom klassene slik disse motsetningene er og slik forklare undertrykkelsen og utbyttingen. *Teoriens klassekarakter* bestemmes derfor av teorien selv: av hva den makter å forklare, ikke av det subjektive standpunkt teoretikeren har lagt inn i sin egen virksomhet.

En skjeling til de utenforliggende interesser er desto mer effektiv jo mer ubevisst og spontan den er, - dvs. jo mer den

følger naturlig og umerkelig av den sosiale praksis ideologene selv er involvert i - og ikke som et resultat av en bevisst kalkulerende strategi. Jo mer "naturlige" og "selvfølgelig" riktige argumentene er, desto mer henter de sin overbevisningskraft ut av den klassesammenhengen som disse selvfølgelighetene fungerer naturlig i.

I politiske sammenhenger er denne form for naturlig "skjeling" mest urokkelig når vedkommende har sin politiske identitet knyttet til en sekterisk organisasjon. En argumentasjon som på forhånd truer den vedtatte konklusjonen om SU nå er "kapitalistisk" eller "utviklet sosialistisk", blir intinktivt avvist.

Når slike instinktive reaksjoner seinere skal "begrunnes" i "teoretisk" form, stikker apologien og vilkårlighetene fram. Slik får vi vite at spørsmålet om varekategoriens utbredelse og utvikling i SU "ikke er noe avgjørende bevis" for om SU er sosialistisk eller kapitalistisk. (Se f.eks. *Røde Fane* (AKP) 4/74, s.23). Eller det blir hevdet at kapitalismen dominerer i SU selv om "en i dagens Sovjet ikke finner noen fullt utviklet markedsøkonomi med alle dens tradisjonelle kjennetegn". (Se *Gnisten* (KUL) 3/75, s.5). Fins det virkelig en kapitalisme med en mangelfullt utviklet og varig svekket varekategori? - En "likevel-kapitalisme", en "på-likksom-kapitalisme" til bruk i venstresidas lekestue?

Eller vi får vite at enhver tvil om SU's sosialistiske karakter dypest sett skyldes blindhet for virkeligheten: "Svaret på om Sovjetunionen og andre sosialistiske land er sosialistiske er forlenget gitt av virkeligheten selv." (Arne Pettersen, NKP, i *Forholdene i sosialistiske land*, Oslo 1975 s.17).

Selvfølgelig "er de sosialistiske land" sosialistiske. Slik spørsmålet er formulert behøver vi ikke en gang bevis fra virkeligheten. Svaret gir seg av spørsmålets form ved hjelp av en rent logisk slutning. Men hvis vi likevel holder en knapp på virkeligheten, er da SU's invasjoner i Ungarn 1956 og i Tsjekkoslovakia 1968 slående beviser fra virkeligheten selv på at "SU og andre sosialistiske land" er sosialistiske? Og omvendt: like så lite som Cæsars invasjon i Gallia beviser at Romerriket var kapitalistisk, beviser SU's invasjoner i sine naboland at SU er kapitalistisk. Uten en *teori* beviser virkeligheten lite.

Hvis det er så enkelt at vi kan avgjøre spørsmålet om SU's karakter enten ved (a) helt overse vare- og markedskategoriernes betydning, eller (b) ved bare å henvise direkte til den umiddelbare virkelighet, eller (c) ved hjelp av rent logiske slutninger på grunnlag av tautologier som er innøvd gjennom lang vane tenkning, eller (d) ved hjelp av moralske fordømminger og godtakelser, - hva skal vi da med en marxistisk teori i dette spørsmålet?

Spørsmålene bekrefter tesen om at Sovjetunionen er blitt "dialektikkens prøvestein".